

Easterwierrum

Ik wil met u stilstaan op deze bijzondere dag bij verschillende dingen. Allereerst de reden dat u hier bent. Gefeliciteerd met dit bijzondere initiatief. Familie heel belangrijk. En verhalen eromheen zijn boeiend.

Eerst staan we even stil bij Tsjerkebuorren en de omgeving. Tsjerkebuorren heeft vroeger meer voorgesteld, de plek is in de loop van de tijd minder belangrijk geworden en Easterwierrum is nu het dorp. Tsjerkebuorren en Easterwierrum liggen aan de Hegedyk. Door Easterwierrum loopt de Slachtedyk. De Zwette is hier vlakbij en is bekend door de Elfstedentocht. Op de Zwette begint de tocht.

De eeuwenlange invloed van de zee en de bescherming tegen de zee zijn hier duidelijk terug te vinden in het landschap. Onder andere in het wegenpatroon: de wegen zoals de Hegedyk en de Slachtedyk hebben dienst gedaan als waterkering en hebben de terpen verbonden. Het zijn van oorsprong binnendijken.

Vooraf bekend is de Slachtedyk, die loopt van Raard- een dorp 4 km van hier- via Easterwierrum en Achlum naar Easterbierrum aan de Waddenzee. De weg slingert prachtig hoog door het landschap met de mooie loopbrug over de weg van Bolsward naar Leeuwarden. Op deze weg zal volgende week de Slachtewandeltocht gehouden worden.

Tegenwoordig zorgen hoge zeedijken voor veiligheid. Vanaf de jaartelling hebben de terpen eeuwen dienst gedaan als toevluchtsoord bij hoog zeewater. Tsjerkebuorren is daar een prachtig voorbeeld van. Aanvankelijk waren de terpen uitgebreider, ze zijn in de loop van 1800 afgegraven om deze vruchtbare aarde te gebruiken als bemesting, de modder was handel.

Tsjerkebuorren, de oude toren op de terp met zijn ommuurde begraafplaats, is een mooi eiland in de Friese weilanden. Een mooie rustplaats voor de doden. Er staat nu alleen nog maar een toren, de kerk was vervallen en is afgebroken. De sporen van de kerk zijn er nog. De contour van de noordmuur is enkele jaren terug gemarkeerd door een urnenmuur. Maar wat vooral opvalt dat zijn de grafstenen van families die ooit in de kerk zijn begraven. Vroeger lagen de zerken in het gangpad, nu liggen ze in het gras.

In de middeleeuwen kon je als je rijk was een graf betalen in de kerk. Het waren de rijke stinkers. Na 1800 was het begraven in de kerk verboden.

De kerk was in de middeleeuwen gebouwd als een katholieke kerk en is net als alle kerken in deze omgeving rond 1500 hervormd geworden.

In het dorp Easterwierrum is later de hervormde kerk gebouwd en weer later een katholieke kerk. Beide kerken zijn niet meer zelfstandig, maar opgegaan in een groot verband.

Familiegraven vind je in alle kerken, het zijn de mooie zerken in het gangpad. In sommige kerken tref je een grafkelder aan: heel rijke families konden zich een grafkelder permitteren. De familie Walta die in de middeleeuwen hier vlakbij in Wiuwert op een kasteel woonde was zo'n rijke familie.

De Walta's hebben in 1609 een grafkelder gebouwd in de kerk in Wiuwert. Het bijzondere van deze grafkelder is dat de lichamen niet zijn ontbonden maar opgedroogd en mummies zijn geworden. Het is een natuurlijk, spontaan proces geweest. De kelder is sinds de ontdekking van de mummies in 1765 een trekpleister.

Ik heb jaren in de kerk in Wiuwert gewerkt, daarom kan ik u wat over de geschiedenis vertellen en ik wil dat ook graag doen.

Het feit dat er mummies liggen in de grafkelder in Wiuwert is interessant. Maar de geschiedenis die verweven is met de familie Walta is minstens zo bijzonder. De geschiedenis neemt ons mee naar de boeiende 17 de eeuw. De familie Walta was een steenrijke adellijke familie, ze bezaten 12 boerderijen rond hun slot. Het was de familie Pieter van Walta, die de grafkelder bouwde in de kerk in 1609. Deze familie was ook de laatste Walta-familie op het slot in Wiuwert. Het geslacht zette zich door in de vrouwelijke lijn met als gevolg dat het kasteel leeg kwam te staan. De enige erfgenaam, de dochter Luts van Walta vertok naar Sommelsdijk, ze trouwde in de rijkste familie van Nederland, de familie Van Aerssen van Sommelsdijk, ze kreeg met haar man 10 kinderen.

De Van Aerssens bewogen zich in belangrijke kringen, die van bestuurders, gelovigen, geleerden en kunstenaars, zoals Jacob Cats en Constantijn Huygens. Ze hadden een uitgebreid netwerk.

Een van de zonen, Cornelis van Aerssen was de eerste gouverneur van Suriname, de familie Van Aerssen had er bezittingen. Het was de tijd van de WIC, de West Indische Compagnie. Drie dochters van de grote kinderschare komen straks aan bod.

In de 17 de eeuw was er veel onrust op het gebied van het geloof, de hervormingen waren in volle gang en men bestreed elkaar op de letter en de wet van de bijbel. Er waren rekkelijken en preciezen. De familie van Aerssen behoorde bij de preciezen en wel bij de piëtistische richting. Piëtisten legden de nadruk op een vrome levenswijze.

Drie dochters, o.a de freule Lucia, kwamen door vriendschap met Anna Maria van Schuurman in contact met de beweging van de labadisten, een radicale geloofsgroepering rond Jean de Labadie. Het radicale van de labadisten was: het afwijzen van de kinderdoop, het sluiten van hun eigen huwelijken, en dat mannen en vrouwen, rijk en arm, doorelkaar zaten in de kerk. Door hun opvattingen en manier van doen kwam de groep buiten de gevestigde kerk te staan en werd verjaagd. We kunnen ze een sekte noemen.

De drie freules sloten zich aan bij de labadisten en stelden de Walta-state ter beschikking. De sekte woonde er van 1675 tot 1700 en groeide er van 100 naar 350 leden. De leiding van de sekte was in handen van Jean de Labadie en Anna Maria van Schuurman. De groep wilde afgecheiden van de verdorven wereld leven met gelijkgestemden, de zogenaamde uitverkorenen of wedergeborenen.

De keus van Anna Maria van Schuurman om zich terug te trekken bij de labadisten was spraakmakend. Zij was door haar geleerdheid en kunstzinnigheid gevierd in vele kringen en wereldberoemd. Haar laatste levensjaren kreeg vroomheid de overhand en maakte ze een ommezwaai.

Het was een komen en gaan van mensen op Walta-state, de een bleef er voor korte tijd, de ander langer.

Het leven van de sekte draaide om soberheid en het vervullen van taken voor de gemeenschap. Aardse sier, kunst en comfort was taboe. Het ging om het opgeven van je wensen en het dienen van God. Kortgezegd: vriend van God zijn en vijand van de wereld. De leiding bepaalde de manier waarop eenwording met God werd bereikt.

De sekte heeft zich in avonturen gestort door een plantage in Suriname op te zetten: de Voorzienigheid. Dat Cornelis van Aerssen er gouverneur was zal de stap hebben vergemakkelijkt.

Een beroemde labadiste, waar ik het vooral over wil hebben is Maria Sibylla Merian. Maria Sibylla Merian is met haar moeder en twee dochters in 1688 naar Wiuwert toe getrokken. Ze was in Duitsland een bekende bloemenschilderes.

Maria Sibylla is geboren in 1647 in Frankfurt aan de Main. Haar vader Matthäus Merian, had een atelier en was kopergraveur en uitgever van prenten van landschappen en stadsgezichten. Na de dood van Merian trouwde haar moeder met de bekende bloemenschilder Jacob Marell. Maria Sibylla had naast haar talent alles mee om zich te ontwikkelen: een atelier met materiaal, leermeesters, voorbeelden en boeken. Frankfurt was in die tijd interessant met zijn druiven – en zijdeteelt. Tegen de wil van haar moeder en gestimuleerd door Marell legde ze zich toe op het schilderen van de natuur.

In die tijd schilderde men boeketten met insecten. Bij de bloemstillevens ging het vooral om de allegorische betekenis. De insecten stonden voor het kwaad, de vlinders verbeeldden het goede. De toeschouwer zag zo zijn nietigheid in.

Maria Sibylla ging evenwel haar eigen weg. Het kenmerk van haar werk is dat zij een enkele bloem schilderde met de bijbehorende insecten. Als piëtiste had ze interesse in het nietige, ze wilde met haar werk God dienen. Ze legde kweekbakken aan en verzorgde de dieren en hun voedselplanten om ze thuis rustig te kunnen schilderen. Omdat ze alles zo nauwkeurig deed, ontdekte ze de metamorfose. Men dacht toen dat de diertjes gewoon uit de modder kwamen. We zien op haar tekeningen de bloem als voedselplant met de stadia van de wonderbaarlijke verandering: de rups, de pop en de vlinder. Met haar werk wilde ze een appél doen op de mens zich te voegen in de orde van de natuur, oftewel in de orde van God. Rups, pop, vlinder staat voor leven, bezinning, eeuwigheid/bevrijding. God zou zich openbaren in de veranderingsprocessen.

Op 18 jarige leeftijd trouwde ze met de 10 jaar oudere Johan Graff. Ze vestigden zich in Neurenberg en hadden een uitgeverij. Ze kregen twee dochters: Johanna en Dorothea. Maria Sibylla publiceerde een bloemen- en een rupsenboek. Het waren voorbeeldboeken voor schilders, zilversmeden en borduurwerk.

Het huwelijk bleek geen succes. Ze trok weer bij haar moeder in. Haar broer woonde intussen bij de labadisten en Maria Sibylla volgde hem met haar moeder en dochters. Leven bij de labadisten betekende dat haar huwelijk ongeldig was, maar ook dat ze gebonden was aan de regels van de gemeenschap en ze in de drukkerij moest werken.

Na de dood van haar moeder verliet ze Wiuwert en vestigde ze zich in 1691 in Amsterdam en begon ze er een atelier.

Haar verblijf in Wiuwert heeft haar rust gegeven en kon ze zich heroriënteren. Ze kwam in Amsterdam in contact met vooraanstaande mensen, die zoals gebruik was in die kringen, rariteitenkabinetten hadden met opgezette vlinders en buitenhuizen met kassen met exotische planten. Het gaf haar veel schilderopdrachten. Door wat ze onder ogen kreeg, besloot ze de levende uitheemse natuur te schilderen. Ze vertrok met haar dochters naar Suriname, waar ze gastvrijheid ontvingen bij de labadisten.

Onder moeilijke klimaatomstandigheden tekende en schilderde ze de natuur, waarbij ze kweekbakken aanlegde. Na twee jaar keerde ze terug in Amsterdam en heeft ze haar materiaal uitgewerkt. De afbeeldingen van de Surinaamse natuur hebben haar wereldberoemd gemaakt.

Tsaar Peter de Grote heeft veel werk van haar gekocht.

Maria Sibylla heeft zich van bloemenschilderes ontwikkeld tot natuurhistorische kunstenares. Dat kon, want in haar tijd was er nog geen duidelijke scheidslijn tussen ambacht, wetenschap en geloof. Via het ambacht kon men zich ontwikkelen.

Het was de periode van de verlichting, de wetenschap kwam op, de tijd van volgzzaamheid was voorbij. Men ging af op eigen waarneming en onderzoek bij het geloof, de rol van de vrouw en de verschijnselen in de natuur.

Haar aanpak was artistiek, uniek en vrouwelijk: ze noteerde bij haar afbeeldingen de geur, de smaak, de omgeving, de gebruiksmogelijkheden en de rituele toepassing wat de surinaamse natuur betreft. Anderen, zoals Swammerdam legden het accent op ordening en schilderden de soorten naast elkaar.

Maria Sibylla is in 1717 in Amsterdam overleden en er begraven.

Wat de grafkelder betreft:

Het kan zijn dat labadisten gebruik hebben gemaakt van de grafkelder, door wie is de vraag. In elk geval blijft door de grafkelder de geschiedenis van de Walta's en de labadisten levend.

Wat Tsjerkebuorren betreft:

Het is een authentieke plek. Het kerkhof en de graven worden liefdevol verzorgd. Ik fiets hier in de zomer geregeld naar toe, omdat ik de sfeer hier zo bijzonder vind en veel mensen die hier begraven liggen min of meer ken. Nu ga ik voortaan ook even langs het graf van uw familie.

Jeltsje Boersma

Juni 2012.